

THATCHERIZMUS A GYAKORLATBAN

II.

THATCHER ÉS A MÉDIA

A Z EMLÉKIRATOKBAN TÁRGYALT BELPOLITIKAI TÉMÁK KÖZÜL a teljesség igénye nélkül még egyről érdemes szólni: az elektronikus médiumokról. Részben azért, mert maga a szerző is egy alfejezetet szentelt nekik, részben pedig azért, mert az információt, a posztindusztriális társadalom egyik, ha nem a legfontosabb hatalmi tényezőjét közvetítő, és egyre inkább alakító, tehát részben birtokló médiokrácia befolyásának liberális elvekkel alátámasztott, de nem feltétlenül a demokráciát („népuralom”) erősítő szüntelen növekedése amúgy is aktualitást ad a kérdésnek. Továbbá, nagyon jól érzékelhető itt a Thatcher konzervatív és liberális énje közti különbség — ha úgy tetszik, a „thatcherizmus” látens belső ellentmondása, a két szemlélet összeférhetetlensége bizonyos területeken. A szerző fenntartásokat fogalmazott meg a brit rádiózással és televíziózással kapcsolatban, a kritikát jórészt a két „nagyra”, a BBC-nek és az ITV-nek címezve. Liberálisként azt veti a szemükre, hogy nem elég liberálisak: miközben szabadságról és közjóról beszélnek „benthamista nyelven”, jól szervezett, erős érdekcsoportként, féltékenyen őrzik kivívott monopóliumaikat, a nekik kedvező *status quót*. Az elektronikus médiumok egy szűk klikkje úgy véli, őket immunitás illeti meg a kritikával és a versennyel szemben. A bírálatot „az alkotmányos függetlenség” elleni támadásnak, „cenzúra”-nak vagy a „műsorok színvonalát veszélyeztető lépés”-nek tekintik. Morális semlegességet hangoztatnak „a terroristákkal és a törvény őreivel” kapcsolatban, miközben „trágár és sértő programokat” sugároznak.

Thatcher azonban nemcsak az állásfoglalásban gyakorolt következetlenségért marasztalja el a nagy tv- és rádiótársaságokat, *konzervatívként, magát a semlegességet tartja elfogadhatatlannak* bizonyos kérdések (erkölcs, haza stb.) kapcsán. Irritálónak érezte pl. amikor a Falkland-háború során a hírműsorokban a riporterek és bemondók rendre „az argentinok és a britek” megjelölést használták, mintha két idegen ország konfliktusáról lett volna szó. A BBC-ről azt mondta: „kötelessége az ország patinás intézményeihez és kivívott jogaihoz kötődő értékek képviselése”.

Ezek a határozottan alapvető értékeket feltételező nézetek a „mindent szabad, ami más szabadságát nem sérti” John STUART MILL-i axióma által kínálnál tágabb fogalmi kereteket feltételeznek. A szabadság alapvető — bizonyos területeken a legfontosabb — kategória Thatcher gondolkodásában, de nem *ultima ratio*, nem helyettesítheti a Jó és a Rossz, a Helyes és Helytelen immanensnek ítélt, részben a hagyomány által igazolt fogalmait. Hogy e legitimáció kevésbé szilárd-e, mint a „kognitív tudat” által létrehozott egyéb konstrukciói korunknak — nos, ezt bízzuk a teoretikus elmékre és az időre.

A KÜLPOLITIKA

Margaret Thatcher a *Downing Street-i években* a külpolitikai kérdések széles körét érinti. Közülük, a brit geopolitikai helyzetből adódóan, a leglényegesebbek — és magyar szempontból is leginkább tanulságosak — az európai, illetve euroatlanti térségekre vonatkozó fejtegetések. A továbbiakban ezek főbb mozzanatairól esik szó.

THATCHER EGYÉRTELMEŰEN A NEMZETÁLLAM KATEGÓRIÁJÁBAN gondolkodik — perspektivikusan is. A brit biztonsági érdekek védelmét a Szovjetunió széthullása után is az Észak-Atlanti Szövetség által látja biztosítottnak, amelyen belül kiemelten kezeli a brit-amerikai viszonyt. Úgy fogalmaz, hogy ezek a kapcsolatok „mindig is különlegesek lesznek a közös eredet, nyelv, kultúra és értékek miatt”. Ugyanakkor másutt bizonyos aggodalommal céloz a különleges brit szerep elvesztésének és az amerikaiak esetleg csökkenő európai szerepvállalásának a lehetőségére. A könyv megírásakor még létezett — ha nem is a korábbi szinten — a szovjet fenyegetés, amit Oroszország aztán — a nukleáris és hagyományos arzenál nagy részével együtt — „megörökölt”. Másrészt, a bipoláris világ megszűntetésével újból előkerült a látszólag elfeledett, de a háború után a nyugat-európai keretek között látenszen (?) tovább élő klasszikus probléma: az európai hatalmi egyensúly kérdése a természetes kereteit újra kitöltő Németország és a német ambíciók hagyományos terepének számító, a szovjet birodalomról leváló szatellita országok új közeledésének kihívásával.

Ha Thatcher jobban bízott volna egy jövőbeni európai föderáció jótékony hatásában, akkor feltehetően a német potenciál sem izgatta volna annyira. És fordítva is: ha kevésbé tart a német túlsúlytól, és attól, hogy a brit pozíciók nem eléggé erősek, talán kevesebb fenntartással élt volna a szorosabb integrációval szemben. De az Egyesült Európa víziójától konzervatív ösztönei és talán a *splendid isolation* öröksége miatt amúgy is idegenkedett, az efelé tett lépéseket a nemzeti szuverenitás gyengítéseként érzékelte. Nem kívánt lemondani a „brüsszeli bürokraták” javára az adózás, a bevándorlás, a terrorizmus és a bűnözés, a kábítószer-kereskedelem elleni harc, az egészségügy terén. A túlzott központosítás — a gazdaságpolitikában pl. a közös valuta, központi bank létrehozása — a parlamentarizmus elvét sértené meg, hiszen alapvető kérdésekben nem a nép által vá-

lasztott parlamentek és az azoknak felelős kormányok döntenének, hanem „nem elszámoltatható”, nemzetek feletti intézmények.

Thatcher „tágasabb nemzetköziséget” javasol, a NATO kereskedelmi funkcióval való felruházását, Európa csatlakozását az Észak-amerikai Szabadkereskedelmi Övezethez. Önmagát a szabadkereskedelem és -vállalkozás igazi hívének nevezi, ellentétben az „internacionalista” francia szocialisták és a „korporatista” német kereszténydemokraták által támogatott föderalistákkal, akik valójában elzárkózáspártiak, hiszen makacsul ragaszkodnak egy fél-Európához, ahelyett, hogy az egészben gondolkodnának, amikor az újból realitássá válik. Ezzel jelentősen megnehezítik a posztkommunista országok csatlakozását az Európai Közösséghez. Azt is szemükre veti, hogy akkor erőltetik a központosítást, amikor annak legnagyobb szabású kísérlete a Szovjetunióban az összeomlás szélén áll. A nemzeti sajátosságok fontosságáról egy beszédében a következőket mondta:

„Európa pont attól lesz erős, hogy Franciaország Franciaország, Spanyolország Spanyolország, Nagy-Britannia Nagy-Britannia maradjon, mindegyik a maga szokásaival, hagyományaival és identitásával.”

MA MÉG NEM TUDJUK, hogy az európai egyesülés milyen irányt vesz a jövőben. A '80-as évekbeli brit csatározásokból (pl. a brit hozzájárulás mérséklésének eddig nem említett kiharcolása stb.) azonban bizonyos tanulságok leszűrhetők. Egyebek közt az, hogy a nemzeti érdek védelmének (nálunk ezt a „magyarkodás” címszó alatt, atavisztikus szociálpszichológiai jelenségként szokás tárgyalni) jelentősége a nemzeti szuverenitás egy részéről való lemondással éppen hogy nem csökken, hanem, logikus módon, növekszik. A minden korábbinál nagyobb versenyben ugyanis csak azok a nemzetek állhatnak helyt, amelyek érdekérvényesítési képessége — és ami ennek egyik alapfeltétele: ezirányú eltökéltsége — erős. Ebbe pedig beletartozik a nemzeti sajátosságok, szokások és hagyományok védelme — ez nálunk „polgáribb” társadalmakban is evidencia. Elvégre, akinek önbecsülése nincsen, azt mások ugyan miért becsülnék?

Thatcher szerint az európai integráció elmélyítésének legfőbb építőmesterei, a franciák és a németek buzgalma mögött más-más motívumok állnak. A franciák inkább taktikai okokból, és nem meggyőződésből föderalisták: úgy vélik, a német dominancia kezelésének az Európai Közösség a legoptimálisabb színtere. A németek föderalizmusa, az újraegyesítést is meggyorsítandó, abból az őszinte igyekezetből táplálkozik, hogy meggyőzzék az európaiakat: megszabadultak veszélyes hajlamaiktól, készek az önkéntes hatalomkorlátozásra. Ez azonban gondokat okozhat, írja Thatcher, mivel a német félelmek attól, hogy önmagukat kormányozzák, olyan európai rendszert tesz számukra kívánatosá, ahol egyetlen nemzet sem kormányozza magát. Rövid távon viszont ez nem lehetséges, a német túlsúly miatt. Így keletkezhet az európai Németország eszméjéből a

német Európa válsága. A németekkel az egyesült Németország létrejötte óta mindig az volt a baj, véli a politikus asszony, hogy nem tudtak mértéket tartani: hol az agresszivitás, hol az önbizalom hiánya jellemezte őket. A háború utáni évtizedek pozitív fejleménye a demokratikus német állam és vele a demokratikus ethosz megszilárdulása a német polgárokban. A német ambíciók azonban — a méretek okán is — továbbra is élnek, ha nem is a területi terjeszkedés, hanem a gazdasági expanzió formájában. Ezért Németország destabilizáló tényező Európában, fogalmaz félreérthetetlenül a Vaslady, melyet csak az Egyesült Államok európai jelenléte és a szoros brit-francia együttműködés ellensúlyozhat. Ennek megfelelően a német újraegyesítést Thatcher mindvégig gátolni igyekezett, részben az európai határok megváltoztatásának veszélyeire hivatkozva (pl. Közép-Európában). Egyúttal a NATO és a Varsói Szerződés egyidejű fenntartása mellett érvelt.

Amikor a felgyorsult események túlnőttek a brit kívánságokon, Thatcher a régi szövetséges, Franciaország felé tájékozódott, legalább az újraegyesítést lassítandó. MITTERAND egyetértett vele, a verbális egyetértésen túl azonban nem sokra mentek. A probléma abban állt, mint azt a francia elnök megjegyezte, hogy nem volt olyan erő, amely az újraegyesítést megakadályozhatta volna.

A BRIT EURÓPA-POLITIKA SZÁMOS IZGALMAS KÉRDÉST VET FEL, amelyek elemzésére e keretek között nincs mód. Közülük a legfontosabb valószínűleg az, hogy a kontinens hogyan fog egyszerre megfelelni két történelmi parancsnak a jövőben: a sokszínűség megőrzésének és az erők összefogásának. Előbbi nélkül ugyanis elveszhet az utóbbi előnyeinek egy jó része. Utóbbi nélkül pedig visszafordíthatatlanná válhat az a folyamat, amelynek lehetőségét az első világháború villantotta fel, és amely a második után részben valósággá vált. Európa külső hatalmi tényezők terepévé válhat egy olyan világban, ahol ma már (Oroszországot nem számítva) tíz, százmilliónál nagyobb lélekszámú ország van, és ahol, bizonyos gazdasági előrejelzések szerint, 2020-ban a tíz legnagyobb nemzetgazdaság között mindössze két európai lesz (és az első öt között egy sem).

A kommunista világgal való politikát illetően Thatcher alapvetően tévesnek minősíti azt a nézetet, mely szerint — utólag igazolandó a „galambok” politikáját — a Szovjetunió viszonylagos gyengesége a '80-as évek végén azt bizonyítja, hogy a szovjet fenyegetés egy évtizeddel korábban sem volt komoly. A Szovjetuniót olyan hatalomnak festi, amely politikai és ideológiai okokból tudatosan vállalta a gazdasági elmaradottságot, erőforrásait katonai téren összpontosítva, az így nyert erőt pedig arra használta fel, hogy újabb erőforrásokra tegyen szert, erőszakkal, vagy az azzal való fenyegetéssel. Ebben a leírásban a hódításra-zsákmányolásra berendezkedő katonaiállam típusára ismerhetünk, amely egymástól sok tekintetben különböző sajátosságokkal ugyan, de rendre felbukkanni látszik a történelem során, Asszíriától a mongol és török birodalmon keresztül a 20. századig, bár nem biztos, hogy a tudományos besorolás

számára megragadhatóan. Az érvelésből az nem derül ki, hogy vajon egy ideokratikusnak indult társadalom mellékterméke-e ez a katonai struktúra, vagy egy katonai-félkatonai társadalom talált magának megfelelő ideológiát a „marxizmus-leninizmus”-ban, vagy netán egyébről van szó. Mindenesetre a ki kit ellenőriz kérdése — a Politikai Bizottság a hadsereget vagy fordítva — felvetődik a könyvben: maga REAGAN tűnődik ezen egy amerikai-brit megbeszélésen a dél-koreai gép lelövése után, 1983-ban, végül a Politikai Bizottságra szavazva.

A szovjet taktika része, írja a szerző, hogy az „enyhülés” időszakában hiteleket csikar ki a békét akaró Nyugattól, az „elhidegülés” korszakában pedig új területeket szerez felforgatással, vagy erőszakkal. A '70-es évek második felében a Nyugatnak éppen egy terjeszkedő periódussal kellett szembenéznie. Mindebből következően, és a megbékítési politika második világháború előtti kudarcából is okulva, egyetlen választás maradt: az erőre — válaszként — erőt kell felmutatni. Ugyanakkor a szovjet rendszer elhasználódása miatt új lehetőség adódott: a fegyverkezési verseny fokozásával a Szovjetunió defenzívába kényszerítése, rossz hatásfokú gazdaságának kimerítése, a katonai szektorba áramló források elapasztása révén. Az életszínvonal további romlását nem vállaló politikai vezetés így kényszerülhet arra, hogy letegyen a katonai fölény megszerzéséről, amely mindig a belső reformok akadálya volt. Ezekre az előfeltevésekre épült Reagan politikája, akinek lényeglátását és kiváló politikai ösztöneit a szerző ezúttal sem mulasztja el megdicsérni.

ASZOVJET VÁLTOZÁSOK KEZDETEKOR IGAZOLVA ÉREZTE MAGÁT. Ezzel kapcsolatban a könyvben TOCQUEVILLE-t idézi: „A tapasztalat szerint a legrosszabb, ami egy rossz kormánnyal történhet, az, ha reformokba fog.” A létező kommunizmus eróziójának sebessége azonban — ahogy azt már a német kérdéskörnél láttuk — Thatchert is felkészületlenül érte. 1989 végének eseményeit élete legfontosabb politikai változásaként üdvözölte, ugyanakkor második reakciója, sokak számára tán meglepően — az óvatosság volt: „A történelem tanulsága szerint nincs annál nagyobb veszély, mint amikor egy birodalom felbomlik.” A lehetséges veszélyforrások: etnikai konfliktusok, a szovjet *keményvonalasok* hatalomátvétele, szovjet intervenció. '56 és '68 kapcsán azt mondja, hogy a Nyugat cserbenhagyta a demokratákat, de semmilyen célzást nem tesz arra, hogy hasonló esetben ez most másképp történne. Tehát: támogatni a változásokat, de nem provokálni a szovjet vezetést és a hadsereget.

Magyarország a két kormányfői látogatással (1983 és 1990) összefüggésben kerül említésre az emlékiratokban.

KÁDÁRRÓL, akiről tévesen úgy tudja, hogy megkínózták a börtönben, azt írja, hogy — a vele egykorú kommunista vezetőkhez hasonlóan — a múltja nem mentes a gáztettektől, példaként MINDSZENTY megkínzását és perét, RAJK kivégzését, '56 elárulását sorolja fel. NAGY Imre haláláról Kádár azt mondta neki a tárgyalásaikon, hogy azért ő nem felelős (ami valószínűleg nem igaz).

A magyar pártvezért egyébként közvetlen, de tekintéllyel bíró, értelmes embernek írja le, aki körül nem nyüzsögnek a tanácsadók. Kádárnak a szovjet vezetőkről adott jellemzéséből megtudjuk, hogy HRUSCSOV igazi öreg bolsevik volt, aki köszönés helyett hasba bocszolta az embert, BREZSNYEV szenvedélyes, ANDROPOV kemény, számító, de intelligens vezető volt. Utóbbiról Kádár „azt mondta, beteg, de állapota javul.” Figyelembe véve — írja Thatcher — „hogy Andropov hat nap múlva meghalt, a diagnózis vagy hihetetlenül optimista volt, vagy diplomáciai hazugság.” Thatcher talán legérdekesebb — a köznapi tapasztalat fényében akár fantasztikusnak is nevezhető — benyomása az volt, hogy a magyarokban erős a nemzeti érzés. Különösen, ha figyelembe vesszük, hogy ez a benyomás részben a Kádár Jánossal való beszélgetés során alakult ki benne. Amennyiben a forrás hiteles, és nem egy ügyesen felmondott szerep áll mögötte, eltűnődhetünk rajta, milyen sajnálatos az — a politikusnak egyéni tragédiája, a nemzetnek alig pótolható vesztesége —, hogy e patriotizmus a Kádár-korszak harmincvalahány éve alatt oly kevésbé manifesztálódott.

A magyar gazdasági reformokat értékelve Thatcher csalódottan állapítja meg, hogy milyen messze van az ország a szabad piaczgazdaságtól — elsősorban a magánszektor elenyésző súlya miatt. A látogatás tanulságait összefoglaló, Reagannek küldött üzenetében azt írja:

„A magyar gazdasági kísérlet nagyon szűk keretek között mozog: egypártrendszer, ellenőrzött sajtó, ál-parlament, az állami tulajdon nyomasztó túlsúlya és főként szoros szövetség Moszkvával.”

EMEGFIGYELÉSEK JELENTŐSÉGÉT NÖVELI, ha figyelembe vesszük, hogy a korabeli nyugati sajtó jelentős része a hivatásos politikai elemzők többségével együtt ma már szinte groteszknek ható elismeréssel, evolúciót emlegetve tárgyalta a magyar fejlődést, felszínes benyomásaira támaszkodva képtelen volt észrevenni, hogy — a Vaslady hasonlatát kölcsönvéve — az az út, amelyen Magyarország lassan felfelé lépeget, nem más, mint egy lefelé gyorsan haladó mozgólépcső.

Igaz, abban a közegben, ahonnan információik zömét szereztek — a magyar politikai és gazdasági elitől az ellenzékkel bezárólag —, még a realisták között is kevés olyan akadt, aki tisztán látta a kádári Potemkin-világban a pseudo- és tényleges teljesítmények valódi arányát. Azt, hogy az „élenjáró reformország” cím jobbára öncsalás, a hihetetlenül felpörgetett emberi *inputokhoz* képest szerény *output* inkább a jövő felélését jelentette, miközben az ortodox rezsimet mintegy „átalvó” csehek például kipihentebb emberanyaggal, és ami döntő, lényegében adósságok nélkül kezdhettek hozzá a régi-új világ kiépítéséhez, hogy a modell-elméleteknek fittyet hányva, történelmileg pillanatok alatt visszaszerezzék eredeti előnyüket, amit valójában sosem vesztek el.

A magyar modell eredményeinek a béketábor viszonylatában is erősen relatív voltát Thatcher sem érzékelte, amire persze neki több mentsége van, mint nekünk, itthon. Ezért említi magától értetődő tényként, 1990-es budapesti látogatása kapcsán, a magyar helyzet általa előnyösnek ítélt három eleme közül első helyen a kommunista rezsim örökségként a gazdasági és politikai reformok terén szerzett tapasztalatokat. Másodikként azt emeli ki, hogy ANTALL József személyében igazi konzervatív politikus áll a kormány élén. Harmadikként pedig azt hangsúlyozza, hogy a magyar kormánykoalíció nem bomlott fel idő előtt, és Antall személyes kvalitásait dicséri, akinek megvoltak a vezetői képességei a szükséges kontinuitás biztosítására. Külön szól a magyaroknak a cseheknél és a lengyeleknél is nagyobb hajlandóságáról, hogy a szovjet befolyástól — így a Varsói Szerződéstől — megszabaduljanak.

MARGARET THATCHER VISSZAEMLEKEZÉSEI számos továbbgondolásra érdemes kérdést indukálnak. Az egyik legfontosabb nyilvánvalóan az, hogy a konzervatív forradalom és fontos fejezete — netán fundamentuma —, a thatcheri életmű a ciklikus európai, illetve európai gyökerű társadalomfejlődés múltó politika- és gazdaságtörténeti epizódja lesz, vagy tartós hatást gyakorol a posztindusztriális — információs, vagy afelé tartó euroatlanti társadalmakra. Utóbbi esetben fölvetődhet, hogy a thatcherizmus két markáns eleme: a neoliberális gazdaság- és társadalomfilozófia és gyakorlat, valamint az ennél tágabb vonatkozási rendszert feltételező, időtlenebb — ha úgy tetszik, „archaikusabb” — értékonzervativizmus belső arányai hogyan alakulnak a jövőben.

A dilemma korántsem mondvacsinált. A kapitalizmus arcualata („szelleme”) a protestáns etika születésétől, korunk fogyasztásorientált profán világáig sokat változott, és benne a materiális szférának keretet és vázat adó, transzcendens alapú ethosz súlya fokozatosan csökkent, anélkül, hogy helyét valami más tartósan kitöltené. (Hogy csak az elmúlt száz év néhány fejleményére utaljak: ma már látható, hogy a modernizáció élménye, a reklámmágiával kísért fogyasztási rítus, a liberalizmus eszmeköre egyaránt képtelen volt e vákuumot kitölteni, a totalitárius ideológiai kísérletekről nem is beszélve.) A gyakran ellentmondásos, de tendenciájában értékelhető folyamat következtében ez az ethosz-váz mára annyira elvékonyodott a nyugati civilizációban, hogy a struktúra egésze érdekében elodázhatatlan valamilyen mértékű irányváltás vagy korrekció. Már csak azért is, mert több mint valószínű, hogy a szellemi-spirituális hagyomány eróziója és az euroatlanti térség pozícióvesztése a globalizálódás során összefüggésbe hozható. A jóléti állam válságtünetei ugyancsak az immateriális tartalékok mozgósításának irányában hatnak.

A Nyugat, Oroszországgal együtt, válaszút előtt áll. Az anyagi civilizáció több évszázados elsőbbsége megkérdőjeleződött, a demokratikus társadalomépítés monopóliumának elvesztése pedig várható. Nem azért, mert a *történelemnek vége van* (lásd FUKUYAMA tételét), hanem egyszerűen azért, mert folytatódik. Ugyanakkor a

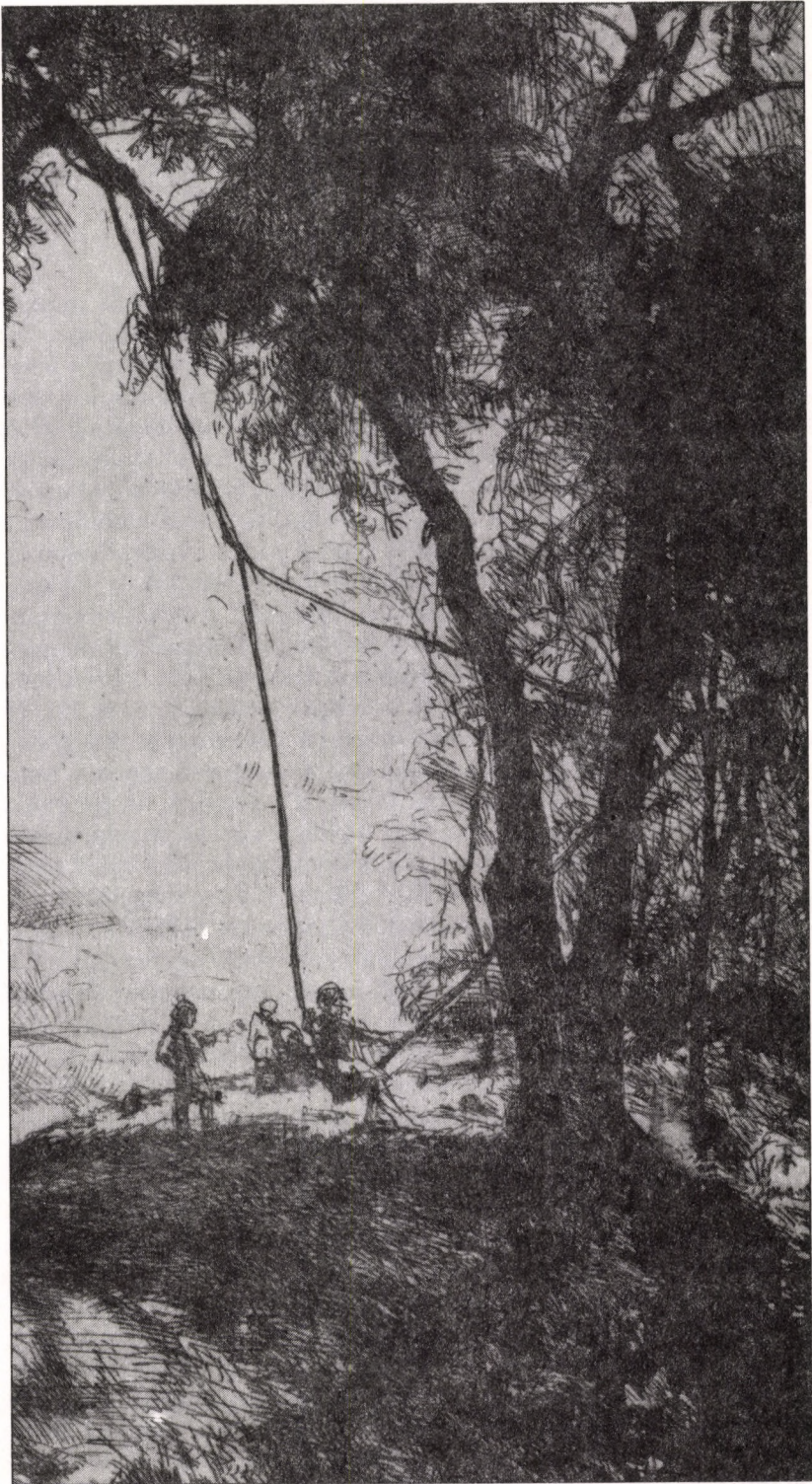
spirituális és materiális, tradicionális és modern értékek viszonylag harmonikus ötvözetének kimunkálásával az „Occidens” nem csupán saját válságjelenségeire lelhetne ígéretes gyógymódot, hanem — mintegy visszatalálva korábbi mintaadó szerepéhez — érvényes tapasztalattal szolgálhatna a világ egyéb régiói számára, ahol hasonló válságtünetek prognosztizálhatók. Ez érvényes lehet az eddig mintadiáknak bizonyuló (dél)kelet-ázsiai térségre is, hiszen a modernizációs kihívások nagyobb részének feldolgozása még előttük áll.

A fenti gondolatmenet persze mindazoknak fikció, akiknek a társadalomban az ethosz, a spirituális szféra nem immanens kategóriák, hanem más tényezőkből — pl. az anyagi javak, a társadalmi szabadság vagy tudás stb. színvonalából — egyértelműen levezethető jelenségek. A thatcherizmus tanulságai közül számukra marad a sikeres gazdasági-társadalmi kísérlet. Kérdés persze, hogy a csonka példa példa-e? Elemzésre szorulnak a modell adaptálhatóságának korlátai is, ahogy erről korábban szó volt, részben magát Thatchert idézve.

Ezek a problémák a magyar átalakulás szempontjából is jelentősek. Nagy kérdés, hogy az országot ma kormányzó régi-új elit — a kifejezést kizárólag leíró értelemben használva — kellőképpen tisztában van-e ezzel, és eszerint cselekszik-e. Vagy — a totalitárius baloldal erőszakolt modernizációs gyakorlatából, ill. a lokális valóság iránt gyakran kevés empátiát mutató század eleji polgári progresszió hagyományaiból táplálkozó szocio-kulturális beidegződéseknek megfelelően — a mechanikus másolás erőltetett útját választja a kétségtelenül több fantáziát igénylő, kreatív megoldás helyett.

EBBEN A SZÁZADBAN SIKERES FELZÁRKÓZÁS — Japántól Finnorszáig és tovább — csak a helyi viszonyok, adottságok és hagyományok figyelembevételével történt. Beláthatatlan következményekkel járna Magyarországra nézve, ha a mostani kísérlet is kudarcra végződne. A Vaslady könyve mai politikus számára ennek elkerüléséhez nyújthat segítséget, a politika iránt érdeklődő olvasónak pedig maradandó élményt.

SÁLYI TAMÁS

HINTA (RÉZKARC, 1924; RÉSZLET)